

Pomogáts Béla

Az élet teljessége

Kabdebó Tamás elbeszéléseiről

Valamikor, még a kilencvenes évek elején, az akkor szerveződött Csokonai Társaság (amelynek a Hévízen megtelepedett svájci magyar költő: Major-Zala Lajos volt az organizátora) rendezett egy irodalmi találkozót. Az első alkalom egyike volt ez, amelyre nyugati magyar írók is meghívást kaptak, és bemutathatták munkásságukat. Egy ilyen találkozót általában egyszerre jellemzi az érdekesség és az unalom, hiszen az akkoriban hazai pályára lépő írók közül nem mindenki mutatott igazi tehetséget, legfeljebb ambíciót, a közönség mindazonáltal rokonszenvező figyelemmel vagy legalább bölcs türelemmel hallgatta a felolvasásokat. Mindenki „prófétának” számított, aki a nyugati világból érkezett. Bevallom, az én emlékezetemben egyetlen írásmű maradt fenn a hévízi találkozón hallottak közül: Kabdebó Tamás *Kompozit Károly élete és költészete* című elbeszélése, amely szelletes íróniával, mondhatnám, Karinthy Frigyes irodalmi karikatúráira emlékeztető szellemességgel rajzolt torzképeket az emigráns irodalom műhelyeiről. Ez a felolvasás némi bátorságról tett tanúságot, minthogy az akkoriban széles körben ünnepi gesztusokkal fogadott emigráns irodalom műhelyeinek gyenge pontjait mutatta fel, és ez természetesen nem tetszett mindenkinek, ámbar az ironia elfogadhatóbb volt, mint a szókimondó kritika. Kabdebó Tamás neve akkor már jól csengett a hazai füleken, hozzám is eljutott 1974-ben megjelentetett *Magyar Odüsszeuszok* című novelláskötete, 1978-as *Minden idők* című regénye, amelyet ma is az ötvenhatos forradalom szépirodalmi ábrázolásának javához sorolhatok, majd 1980-ban válogatott elbeszéléseinek *Évelő* című kötete és 1983-ban *Az istenek* című regénye. Az emigráns irodalom művei akkor bizony meglehetősen nehezen kerülhettek a budapesti olvasó kezébe: a postai küldemények általában az éber ellenőrök áldozatai lettek (emlékszem, ilyenkor nagy néha a címzett kapott egy postai értesítést arról, hogy a kis csomag a nemzetközi postaszabályzat valamiféle artikulusa értelmében nem kézbesíthető, egyszer utánajártunk, a hivatkozott jogszabály a pornográfia postai terjesztésének tilalmát tartalmazta), és ha a nyugati világba nagy nehezen és háromévente kiengedett turista hozott magával néhány könyvet, számíthatott arra, hogy Hegyeshalomnál az irodalmi szerzemény a vámtisztviselők martaléka lesz (magam is jártam így annak idején). Mégis, Kabdebó Tamásról lehetett hallani, egy-egy írását meg lehetett szerezni, aztán találkozni is lehetett vele, személyes kapcsolatfelvételünk alkalmával derült ki, hogy egy időben felettem járt a budapesti bölcsészkaron.

A tőle olvasott könyvekből, a vele folytatott beszélgetésekből az is hamarosan kitetszett, hogy igen sok közös emlékünk van, nem csak az egyetemi évekből vagy az ötvenhatos forradalom napjaiból, ezeknek életre kelése rendre visszatért az akkor már Írországból élő író műveiben, hanem például Bajáról is, amely Kabdebó Tamás gyermekkorának otthona volt, és ahol magam is emlékezetes nyarakat töltöttem még az ötvenes évek közepén. Az akkor és azóta olvasott elbeszélésekből (és persze az író nagyszerű *Danubius*, *Danubia* című háromkötetes „Dunaregényéből”) pontosan nyomon lehet követni Kabdebó Tamás személyes élettörténetét. Írói munkássága (akárcsak nemzedéktársainak, a hazai Sánta Ferencnek, Moldova Györgynek, Csúrka Istvánnak, Galgóczi Erzsébetnek, az erdélyi Szilágyi Istvánnak, a vajdasági Gion Nándornak és természetesen a nyugati világban élő Karátson Endrének, Ferdinandy Györgynek, Sárközi Mátyásnak a munkássága) erősen személyes jellegű volt, saját tapasztalatai mindig nyomot hagytak írásaiban, és Kabdebó Tamás a bajai ifjúságtól és a budapesti egyetemi élettől az Angliában, Itáliában, a dél-amerikai Guyanában, majd Írországból töltött esztendőig igen gazdag és változatos tapasztalatot halmozott fel.

Mindez egyrészt fenntartotta, másrészt kiegészítette azt az igen régi magyar elbeszélő hagyományt, amely mindenekelőtt magának a narrátornak az élményeit, életútját, gondolati és érzelmi történetét örökítette meg. Fenntartotta ezt a hagyományt, egyszersmind egészen új tapasztalatok bemutatásával egészítette ki, midőn a korábban legfeljebb párizsi, itáliai, németországi és csak igen ritkán „egzotikus” (mint Remenyik Zsigmond esetében latin-amerikai) élményekből táplálkozó magyar elbeszélő irodalomban új tájakat és kultúrákat (például a dél-amerikai Guyanát) ismertetett meg olvasóival. (Ebben a tekintetben csak a közép-amerikai szigetvilágban otthonos Ferdinandy György állítható Kabdebó Tamás mellé.) Az új tapasztalatnak természetesen nem csupán geográfiai és kulturális jellege volt, az idegen, az európai mintáktól is elütő tradíciók és kultúrák „felfedezése” nem csak az epikai anyag színvilágát gazdagította, hanem az író eszmei és érzelmi, mondhatnám így: „lelki” horizontját is.

Kabdebó Tamás munkásságának szemrevétele során nem lehet megkerülni ennek a gazdagodásnak az (írói mentalitásra is kiható) következményeit. Vannak írók, akik elhagyván szülőföldjüket, nem csak otthonukat cserélik fel másira, hanem mintegy világképüket, érzelmi kultúrájukat, az írói személyiségüket meghatározó emlékeiket is. A leginkább ismert és világhírű példa talán a lengyel Joseph Conradé, aki az ukrainai Berdicsevből József Teodor Natecz Korzeniowski néven született, Krakóban nevelkedett, tizenkét éves korában került Franciaországba, huszonegy éves volt, amikor Angliában telepedett le, huszonkilenc éves korában szerezte meg az angol állampolgárságot és harmincnégy évesen jelentette meg első

regényét – angolul, mára pedig a huszadik századi angol-szász irodalom klasszikusaként tartjuk számon. Vannak magyar példák, még az ötvenhatos emigráció köréből is, igaz, egyikből sem lett jelentékeny író. Kabdebó Tamás (Angliában, Itáliában, Dél-Amerikában, Írországbán) más úton haladt: „világpolgár” lett a szónak abban az értelmében, hogy megismerte a nagyvilágot és otthonosságot tudott teremteni magának nem csak Európában, hanem egy távoli és korábban teljességgel ismeretlen kontinensen is, ugyanakkor mindig megmaradt magyar írónak, magyar hazafinak, aki „otthon” van Írországbán, „itthon” mégis Baján vagy Budapesten érzi magát. Ez valójában nem a sokat emlegetett „kettős identitás” (amely természetesen nem kárhözható), hanem határozott és lényegi magyar identitás, amely ugyanakkor kiegészül a nagyvilágban szerzett tapasztalatokkal, és éppen igen erős magyar identitása következtében képes eredeti személyiségében integrálni ezeket a tapasztalatokat.

A „világpolgár” tapasztalata és a „magyar hazafi” identitása egy másik, mondjuk így, lelki „dichotómiára” is rávilágít, és ez a „kettősség” valójában az írói egyéniség jellegzetességeit alapozza meg. Kabdebó Tamás a „kaland” és a „nosztalgia” írója, és ez a kettős ihletforrás, amely egyszerre mind regényeinek és elbeszéléseinek epikai struktúráját, narrációjának karakterét is meghatározza, korántsem ellentétes egymással. Mindkettő a klasszikus európai irodalom igen régi forrásai között található, hiszen már Cervantes és Fielding, vagy hogy hazai tájon maradjak, Jókai és Krúdy epikájában is együttesen, egymást átszöve volt jelen az a szemléletmód, amelynek tükrében az emberi élet változatos és időnként drámai kalandok sorozatának tetszik, és az a meggyőződés, miszerint az elvesztett ifjúság, az elhagyott szülőföld olyan „tündérbirodalom”, amelyet a mese hatalmával kell (lehet) szüntelenül újjáteremteni. Kabdebó Tamás elbeszéléseit is a kalandosság és a nosztalgikus érzés szövi át: az ötvenhatos forradalom leverése után a nyugati világban szétszóródó és otthonra találó vagy ellenkezőleg: sodródó magyar fiatalok regényes kalandjai Angliában, Itáliában, Dél-Amerikában és az itthon hagyott ifjúság feledhetetlen emlékei, amelyek magának a személyiségnek a természetét alakították ki. A *Magyar Odisszeuszok*, az *Évelő*, *Az istenek*, az *Amonnan...*, a *Danubius*, *Danubia* és most a 75 epikája, miközben beszámol az író világjáró kalandjairól, szüntelenül a bajai és a budapesti ifjúság emlékeit idézi fel.

Emlékeket, amelyek nem egyszer fájdalmasak, mint-hogy elvesztett családtagokat és barátokat, messzire sodródott szerelmeket, elhagyott otthonokat keltenek életre, mindezt természetesen elégitikus érzések szövik át, mégis megejtőek, mondhatni jó visszagondolni rájuk és felidézni őket, mivel magát az ifjúságot őrzik, amelynek emlékvilágát, legendáit és mítoszait a távoli országokba és kontinensekre került egykori dunai horgász és pesti bölcsészhanglító mindig és mindenüvé magával viszi, és ahogy ruháit az utazóbőröndökben, ezeket az emlékeket

és mítoszokat írásaiban raktározza el. Igen jellemző, hogy a legtöbb elbeszélésben a személyes emlékeknek ez a tárháza nyílik meg, és nem egyszer éppen egy régi esemény, egy régi találkozás, egy régi barát vagy ismerős alakjának felidézése vagy feltűnése nyitja meg a történetet, indítja el az események és a reflexiók sorát. Csak egyetlen példát említek, *A sárkány nyelve* című elbeszélést, amely ifjúkori (még az emigrációs élet korai szakaszából való) emlékek felidézésével és életre keltésével indítja a narrációt. Az író Rómában egy számára akkor még ismeretlennek tetsző amerikai házaspárba botlik a Palazzo Venezia kapujában, ennek könyvtárában folytat művészettörténeti kutatásokat. De adjam át a szót magának az elbeszélőnek:

„Már-már búcsúzóban, tehát augusztus utolsó előtti napján történt. Értesítettek, hogy nemcsak a könyvtárterem léghűtője, hanem a második emeleti múzeumba is beszerelték a légkondicionáló berendezést. A múzeumi terem viszont csak négykor nyitott. Battyogtam tehát kifelé, kinyitván a veretes, vasalt tölgyfakaput, mintegy átadván a kilincset egy magam korabeli, fehér halántékú úrnak, kiből lerítt, hogy amerikai. Már be is tessékelt volna javakorabeli, de karcsú, nagy szőkekontyos nejét – a nőnek égszínké szeme volt –, amikor gyakorlatlan angol-sággal elmondtam neki, hogy a múzeum már zárva legyen, jöjjenek vissza délután négy után.

Az amerikai gentleman, nálam fél fejjel magasabb, megfogta kigombolt türkizkék ingkabátom legfelsőbb gombját.

– Tom, nemde te vagy az?

– Hát, hát... – csak hebegni tudtam és ránéztem a mosolygó asszonyra.

– Három gyerekünk van, és hat unokánk – mondta.

– Csak nem ti vagytok, Bea és Bob negyven év távolából?

– De bizony, mi vagyunk – szólt Bob és belém karolt.

Átsétáltunk a tér szögletén, a Via Nazionale sarkán leledző rosticceria-bárba. Ott, néhány osztriga, olasz pezsgő és polipcsáp elfogyasztása közben elmesélték, hogy negyvenéves házassági évfordulójukat jöttek ünnepelni Rómába.

Leesett a tantusz, ki is fényesedett. Föltolultak bennem az emlékek.”

Igen, az emlékek mindig föltolulnak, és a szorgalmasan gyűjtögetett tárgyi relikviák is a múlt megőrzését és folyamatos életben tartását szolgálják. „Kincses dobozomban – indul az imént idézett elbeszélés – a következő értéktárgyak rejlenek: egy kis agyorall a Karib-tengerből (tíz méter mélyről kaparásztam ki, töröm hegyével), egy vulkanikus fekete ceruzaforma, a Vezúv lábából; mozaikkocka Pompej egyik villájának udvarából (tudom, ha mindenki...); egy malter- és tégladarabka a berlini falból; a Sztálin-szobor bronz nyakcsigolyájának egy öklömnyi szilánkja és a római Palazzo Venezia sárkányának nyelve.” Természetesen nem a filológusi, bibliotekáriusi, muzeológusi gyűjtőszervenvedély itt a fontos (ámbar ez is nélkülözhetetlen életrajzi és irodalomtörténeti adalék!), hanem a

személyiség „lelki” összetétele. Kabdebó Tamás emlékeiből, személyes legendáiból és mítoszaiból valójában egy életforma és egy lélekállapot rekonstruálható: az egykori jómódú, a „középosztályból” (szélesebb értelemben egy azóta véglegesen elmerült, és minden politikai érveléssel ellentétben ma már nem újjáéleszthető polgári világból) származó fiataloké, diákoké, egyetemi hallgatóké, akik az 1956-os forradalom előtti Magyarországon próbáltak valamiféle emberhez méltó életet teremteni, szemben azzal az általános nivellálódással és proletarizálódással, amelyet a zsarnoki rendszer rájuk kényszerített. Ennek az életnek, egyáltalán a szabadságnak valamiféle (csekély) lehetőségét a szerelemben, a könyvtárban, a sportpályán vagy éppen azokban a védelmező kis baráti közösségekben találták meg, amelyeket Bibó István annak idején a „szabadság kis köreinek” nevezett. Kabdebó Tamás 1956 előtt, magyarországi színhelyeken játszódo elbeszélései ennek a kevéske szabadságnak, ezeknek a „kis köröknek” is emléket állítanak.

A hetvenöt novellából egybeszerkesztett személyes világban ez a magyarországi hányada természetesen csak kisebb része a teljes (az elbeszélések mozaikjából virtuálisan kialakuló) élettörténetnek. Magának a történetnek vannak epikai csomópontjai, mondhatnám így is: az emlékezetnek vannak igen karakteres fókuszai. Ilyen mindenekelőtt a bajai gyermekkor és ifjúság, egyáltalán az a bajai kisvilág, amely valamikor (még az 1945-ös történelmi fordulat, a valamikor tehetős polgárcsalád kifosztása, a Rákosi-korszak rettenetei, például az író édesapjának bebörtönzése ellenére is) tündéreknek számított, pontosabban, az emlékezet szűrőjén keresztül mindinkább tündéreknek látszik. Ismét csupán egyetlen elbeszélésre hivatkozom: a „krúdys” hangvétélű (nem véletlenül a nagy példakép lányának ajánlott) *Nagyika főztje* címűre, amely az *Utolsó szivar az Arabs Szürkénél* vagy a *Boldogult úrfikoromban* (és még annyi „gasztro-nómiai” ihletésű Krúdy-írás) szellemi éghajlata alatt idézi fel a gyermekkor kulináris élményeit.

Talán érdemes ismét hosszabban idézni az elbeszélés egyik „krúdysan” hangzó szövegrészletét: „A spájzban most mindent egyszerre látok, lehet, hogy az emlékek nagyítóüvegén keresztül, de így nagyobbnak és tömöttebbnek hat, mint egy mai discotheque, benne rudakon nem színes lámpácskák, hanem rófnyi kolbászok, svartlik, hurkák, sonkák, szalonnák, sódarok rendezett hadserege lóg. Nagyika évente két nagy disznót vágatott (a családban disznóhizlalda is megfért), az egyik zsír-, a másik húsdisznó vala, legjobban a füstölt májas ízére szalad össze a nyál a számban. A zsírbödönök között volt egy olyan is, amibe lesütött libamellet és combot rétegeltek, a káposzta hordóban savanyodott, egyebek üvegben, nemcsak paprikafélék, hanem néha tojás is, a disznóságok fölött, egészen a plafonra aggatva töppedt szőlőfürtök lógtak, a befőtteket csipetnyi fűszer bolondította meg, a meggyet a rum, ha beteg voltam, cseresznyekompótot kértem, a

lekvárok közül az almaparadicsom lekvárt, az ízek közül az áfonyát szerettem leginkább. A vadhúshoz mindig ezek a lágyító vagy éppenséggel kiegészítő, nyáldúsító gyümölcsstermékek járultak, áfonya az őzhöz, ősszel; ringló a vadkacsához, körtekompót a fácánsült mellé, télidőben; cseresznye (így mondta Nagyika, bajaiasan) a snepfhez, melynek belét, bár ínycsafatnak számított, sohasem kóstoltam meg. (Külföldön sem eszem meg a fecskefészket, az ürüszemet és az osztrigát is csak főve, levesben.) A nyulat háromféleképpen készítették el, vadasan, melyhez a legendás zsemlegombóc mellé még a lepkekönnyű krokett is járult. (Ebből a legfinomabbat Baba néniéknél ettem Budán, böftököt is ott a legjobbat, ő volt a legidősebb nagynéném, receptjei hol megőrizték, hol továbbfejlesztették az anyai ház ízeit.) A nyúl második rendje a pecsenye volt, mármint a nyúlgerincé, füstölt szalonnával spékelve, s – egy-egy körvadászat után Dunát lehetett volna velük rekeszteni – a nyúlból paprikás is készült. (Ami aztán a nyúlétel utóéletét illeti, Illus néniéknél, ki Nagyika második lánya volt, lehetett a legjobb pástétomokat enni.) Birkapaprikást csak szüretkor ettünk a családban, bárányt is ritkán, s ha igen, rántva, húsvétkor.”

Kabdebó Tamás elbeszélései részletes életrajzi képet rajzolnak az ifjúság környezetéről, élményeiről és érzelmi világáról. Így igen találó képet adnak az 1945-ös történelmi fordulatról (*Céllövágás*), az úgynevezett „ötvenes évekről”, vagyis a Rákosi-féle önkényuralomról (*A vödör*), az iskolai élményekről (*Babics Csével*) című írásában, amely egy igen rokonszenves tanár alakját örökíti meg), a sportuszodában, úszóversenyeken és vízilabda-mérkőzéseken szerzett tapasztalatokról (*Lajtorja*) vagy éppen az ötvenhatos forradalom napjairól, például a *Bujtatás* című novellában, amely különben a család, a szülőváros és az ország 1945 után elkövetkezett kálváriájának jellegzetes epizódjait is felidézi, és végül a nyugati emigráció (ahogy akkoriban mondták volt: a „disszidálás”) szándékát is bejelenti. Egyszersmind a szándék úti céljára is magyarázatot ad, apjának arra a kérdésére, vajon hová készül, talán Németországba, ahol régi bajai ismerősöket (kitelepített svábokat) találhat, az ifjú emigránsjelölt így válaszol: „Nem oda készülök, ha kijutok... Angolul jobban tudok, mint németül. Angliában Cromwell óta nem bujtattak senkit.” A későbbiek azt igazolják, hogy ez a terv kiválóan bevált.

Kabdebó Tamás írói munkássága erősen személyes jellegű, általában saját tapasztalatainak a tükrében mutatja be azt a bizonyos kalandos utat, amelyet nemzedékének: az „ötvenhatos” generációnak egy része – a történelemben és az eszmék terepén – bejárt. Ebben a tekintetben a magyar forradalom veresége után a nagyvilágban szét-szóródott diákok és fiatal értelmiségiek életének hiteles krónikáisi közé tartozik, akárcsak Karátsón Endre (különösen nemrégiben Pécssett közreadott önéletírásában), Ferdinandy György és Sárközi Máttyás. Ennek a személyes,

egyszersmind nemzedéki krónikának a keretei között adott számot római, angliai és dél-amerikai tapasztalatairól, ezek, miként már mondtam az imént, igen színesen, nagyon is eleven beszámolókkal gazdagítják azt a képet, amelyet irodalmunk a nagyvilágban kalandozó, idegen országokkal ismerkedő és ott (kényszerű módon) letelepedő magyarokról festett. Ennek a kalandos élménykörnek jellegzetes és rokonszenves színhelye például Róma, amely mindig is vonzotta a nagyvilágban tájékozódó magyar írókat, mondjuk Pázmány Pétertől és Faludi Ferencről Márai Sándorig, Szerb Antalig, Cs. Szabó Lászlóig és Lénárd Sándorig. Kabdebó Tamás Rómája és Itáliája nemcsak a „kalandok”, hanem mondjuk így: az „érzelmek iskolájának” a színhelye is volt: miután az író arra kényszerült, hogy meneküljön szülőhazájából, ott találkozott igazán az európai kultúra és történelem személyiségformáló élményeivel.

Az ifjú emigráns néhány napos ausztriai tartózkodás után Angliába került, ott telepedett le (ott végezte egyetemi tanulmányait, ott alapított családot, ott kezdte meg könyvtárosi munkáját), a nyugat-európai peregrináció első nagy élményei mindazonáltal Itáliához, mindenekelőtt Rómához fűződtek. *Életút* című, a múlt esztendőben Budapesten megjelent önéletrajzában beszéli el, miként látogatott egy ugyancsak ötvenhatos menekült barátjával első alkalommal Itáliába: „Nyelvizsgánk után Zádor és jómagam 1957 júliusában elindultunk fölfedezni Itáliát. Hátizsákunk volt, pokrócágyunk, úti igazolványunk és kevés pénzünk. Autóstoppal mentünk Rómába. (...) Rómában látni tanul meg az ember, és úgy mellékesen élvez a fagyaltot, a zabaglioniét, a virágokat, a libegősen járó lányokat. Ami a természeti adottságokat illeti, még Róma sem verheti Riót – persze Budapest legközelebb állt a szívemhez –, ám a történelmet illetően Róma, öt periódus rétegeivel, verhetetlen. A paloták sokasága, a műemlékek sorjázása, a galériák kincse elfeledtetik az emberrel az afrafát, az Afrikából érkező kánikulát.”

A jóformán minden esztendőben megismételt olaszországi vakációk és felfedező utak élményeiről több elbeszélés tanúskodik, az imént idézett *A sárkány nyelve* címűn kívül például *A csodálatos finis*, *Az utolsó vezetés*, a *Romamor* vagy éppen a *Tanulóévek*. Ez utóbbi egész kis római turistakalauzt foglal magába: „Hlaváts Géza is, mint mindannyian, Rómában tanult meg látni igazán. Ő is élvezte, távolról – és közelről – Marcus Aurelius lovas szobrát, Marcellus színházát, ám valójában és bensőségebben a részletek érdekelték. Amikor Bernini csavart oszlopait a látogató a jeruzsálemi templom tartóoszlopával vetette össze, ő a bronzhullámok mentén a szabályos alakzatba rendezett méhekre lett figyelmes. Bár Gusztáv látta és Gyuri felvázolta ugyane vizit után, amint a Barberiniek barbár kőművesei a Pantheon kupolájáról feszegetik le a bronzlemezeket, hogy azokból oszlop formálódjék a két ikerzseni műhelyudvarán; Hlaváts Géza a Barberiniméheket vetette papírra úgy, hogy szárnyukon tükröző-

dött a kolonnád. E rajzsorozat láttán fogadta műhelyébe Gézát, mint késő tanítványt az öreg Alessio Lanza, a Babuino 34-ben. Az öreg stimulálta és feladatokkal látta el a szunnyadó miniatúrafestőt. A Sistina oltárképén a füléket kellett tanulmányoznia, a Vincoli templom Mózes-szobrán a szakáll elrendezését, és azt, hogyan formál az alsó ajak alatt – közelebről nézve – kecses tomport a márványszörzet.” Kabdebó Tamás módszeresen tanulmányozta és alaposan megismerte Róma „titkait”, ebben a tekintetben talán csak a *Római muzsika* írója: Cs. Szabó László múlta őt felül.

Magától értetődik, hogy Itáliához hasonlóan megismerte Angliát, és később Írországot, nem csak a városokat, az egyetemeket és a könyvtárakat, hanem a köznapi életet is – eljutott tudományos tanácskozásokra, sportpályákra (mint vízilabda-játékos is megmutathatta képességeit), patinás angol vendéglőkbe és kocsmákba, mi több, főúri kastélyokba, minderről igen érzékletes és olykor anekdotikusan gazdag képet festenek elbeszélései. Ezúttal mindössze két elbeszélésre utalok, az egyik: a *Magyar vendéglő* a manchesteri diáknegyedben található „Gulash-hungarian restaurant – Balint’s fish and chips” hangzatos nevű vendéglőt és ennek törzsközönségét örökíti meg. „A Gulash-t – olvasom az ezúttal is „krúdys” reminiscenciákat keltő elbeszélésben – felkapták a diákszálló lakói. Részben, mert egy tányér gulyást és egy palacsintát megkaptak hetven pennyért, részben, mert az európai ízlés rést ütött a brit főzőolaj és marhafaggyú monopóliumokon. Bálint olcsó vörös bort szerzett a Kerimpextől, maga üvegelte, s minden flaska tetejére egy színes karácsonyfa gyertyát ragasztott. A vendégek maguk gyújthatták a gyertyát (a nők szeretnek a tűzzel játszani) és bonthatták fel az üvegeket (férfias tennivaló. Egyben pincért is spórol.) A csúsztatott palacsinta (barackpálinkával megbolondított csokoládészósszal leöntve) fenomenális karriert futott be.”

A másik elbeszélés, amelyre emlékeztetni szeretnék, a (nem véletlenül „Szerb Klári néni emlékének” ajánlott) *Pendragónia*, ez egy 1957-es vidéki látogatás emlékét eleveníti fel, amelyet az író egy angol arisztokrata család kastélyában tett. Az igen előkelő, mégis meglehetősen kopott kastély, a szertartásos viselkedési szabályokkal küszködő, jobb sorsra érdemes angol fiatalok és főként az ünnepélyes vacsora felidézése ismerős a magyar olvasó számára, természetesen Szerb Antal műveiből: a *Pendragon legenda* című regényből vagy a *Madelon*, az *eb* című kötet elbeszéléseiből. Az ironikus előadásmód is tökéletesen „szerbantalos”, például a vacsorának keresztelt, bizonyára sok évszázados szertartás leírásában (az író általában szeretettel örökít meg étkezési szertartásokat): „A szobalány kivitte a levesestálat, a maradék sűrű levesel, Valerie, a lakáj, egy kiskocsin betolta a báránysültet. A bárány (virágvasárnap előtti hétvégén vagyunk) félbevágva gőzölgött egy nagy ezüsttálon, mihelyst levették annak ezüstkupola-kalapját. ‘Are you good carver?’ (Jól tudja ön szeletelni a húst?), szögezte nekem az öreglány

a kérdést. Polly hozzátette: 'Rendszerint Uncle Herbert szeleteli föl a húst, de ő csak estére lesz itthon.' Kezembe vettem tehát az alabárdnak beillő nagykést (Isten bizony, ennél kisebbel szűrtük le otthon a disznót), a hozzáillő vasvillát, és derekasan nyesegettem a sült bárány illatozó combját, oldalát. Az asztalnál ülők egymás után hozták tányérjukat, a két fiú is, köszönték tevékenységem, bólintottak, elfogyasztották az adagokat. (Este marhahús volt, egybesütve, Herbert már helyben, s pironkodva tapasztaltam, hogy ceruzavékonyságúra szeleteli a húst.) Aztán a countess megkérdezte: 'Van Magyarországon filozófia?' Egy pillanatig töprengtem, mert nem értettem, hogy kerül a filozófia az asztalra. Aztán – akkor még hibás angolsággal – hosszú előadásba kezdtem Lukács Gyuri bácsiról, aki maga volt a megtestesült filozófia. Majd, egy lélegzetvételnyi szünetben az ifjú Sir Colin, a két lakliból a kedvesebbik, halkan megjegyezte, hogy az öreg Lady a szőlőbetegség, a filoxera után érdeklődött. Bár két jó szőlősgazda dédunokája vagyok, ezt a témát röviden elintézttem."

Itália és Anglia: egy bajai fiatalember számára, aki nemrégiben érkezett a vasfüggöny mögül, maga volt a kaland. Ez a kaland teljesedett ki azután Kabdebó Tamás dél-amerikai élményeivel. Az egykori angol gyarmaton: Guyanán írott elbeszélések (amelyek annak idején a *Magyar Odisszeuszok* című kötetben kerültek az olvasó elé) ezt a kalandosságot tették még izgalmasabbá. A *Kaland*, a *Paramaribo* és a többi dél-amerikai elbeszélés (miként már említettem: Remenyik Zsigmond vagy később Ferdinandy György műveivel együtt) egészen különleges, valóban egzotikus világba kalauzolja az olvasót. Ezeknek az elbeszéléseknek a narrációját eredendően az egzotikum, a regényesség szabja meg. A többnyire korrupcióba süllyedt „gyarmati” élet, a különleges táj (amelyben a bajai horgász természetesen otthon érezte magát), a félig-meddig kalandor figurák – mindezek színes és gazdag írói világot segítenek kialakítani, s ennek a világnak a narrátora és rezonőre a minden érdekesség iránt fogékonyságot mutató, mégis mindig az európai racionalizmus eszményeit képviselő és alkalmazó világjáró magyar, aki természetesen feledkezik meg arról, hogy mint egykori bajai és budapesti polgár ítélje meg nem egyszer abszurdnak tetsző tapasztalatait.

Kabdebó Tamás itáliai, angliai és dél-amerikai elbeszéléseinek mindig érdekfeszítő a cselekménye, a környezetrajza vagy az emberábrázolása, a novellisztika mindazonáltal erősen személyes jellegű, mindig a szerző tapasztalatai és felismerései tükrében mutatja be azt az utat, amelyet nemzedékének egy része – a történelemben és az eszmék terepén – bejárt. Kabdebó Tamás guyanai kalandjainak elbeszélése során is képet ad a diaszpóra körülményei között élő nyugati magyar értelmiség helyzetéről és környezetéről. *Magyar Odisszeuszok* című elbeszélésfüzérének hősei a nagyvilágban, leginkább Amerikában szétszóródott fiatal magyar tudósok és egyetemi oktatók:

„Ott volt közöttük a sötét vitéz, a székelység bajnoka, a nagy viking szakértő, kinek donquijotes külseje kiváló szervezőkészségről tanúskodó belsőt takart. Ott volt a dél-amerikai reference specialista, aki a Balaton partján született (...), ott volt az újvilági nemzeti bibliográfia munkatársa, aki Pesten volt kislány, ott volt a katalogizálás tudósa, a beszerzés jeles mestere, és ott volt az automatizálás programvezetője.”

Ezek a most említett „magyar Odisszeuszok” otthon vannak az egész nyugati féltekén, derűs természetességgel viselkednek a nemzetközi konferenciákon, a követségi fogadásokon és a távoli légijáratokon. Kabdebó Tamás mégis enyhe iróniával mutatja be őket, csakúgy, mint önmagát. Ebben Kosztolányi Dezső a mestere, miként könyvének epizodikus szerkesztése is az *Esí Kornél* lírai szemléletét és epikus kompozícióját követi. Jól tudja, hogy „minden utazás annyit ér, amennyit azonközben önmagunkból beutazunk”. Mulatságos és kalandos beszámolóit nem pusztán a nagyvilágban bolyongó magyarok egzotikus élményeiről akarnak számot adni, inkább a személyiség alakulásáról: a lélek belső kalandjairól. Ő maga e szavakkal jellemzi munkáját: „ezt a történetfűzért (...) egy külső és egy belső földrajz kapcsolja a valósághoz. A külső földrajz hősei, az esetenkénti Uliaszszek, a valóságos figurák (...) A belső földrajz egyetlen protagonistája, aki saját lelkének tájait járja be, csak félig Odisszeusz, félig simplicissimus – de egészen magyar. Ez köti őt, a szerzőt, ki hol tanú, hol alany, hol mind a kettő, a történet főbb szereplőjéhez.”

Az elbeszélések mindig személyesek, ugyanakkor igen gazdag és tárgyyszerű képet adnak a nyugati magyar emigráció életéről, mozgalmairól, törekvéseiről. Ez a kép jóformán enciklopédikus, nem csak a jellegzetes élethelyzeteket, magatartásokat és embertípusokat mutatja be, hanem szinte dokumentarista hűséggel az emigráció nevezetesebb mozgalmait, tanácskozásait és képviselőit is. Arról már ejtettem szót, hogy milyen találó iróniával jellemzi a nyugati magyar irodalom műhelyeit, nos, ugyancsak hitelesen (de őket inkább tisztelettel és szeretettel, mintsem iróniával) mutatja be az emigráns közösségek szellemi vezetőit, így Cs. Szabó Lászlót, akihez mindig a tanítványi, sőt fiúi hűség fűzte, vagy Király Bélát, az ötvenhatos forradalom legendás tábornokát. Ugyancsak baráti szeretettel, epikai hitelességgel és alkalmanként némi iróniával idézi az olvasó elé az emigráció kevésbé ismert alakjait, például *Legendák Miklósa* című elbeszéléseiben a viszonylag fiatalon, tragikus körülmények között meghalt, mindenki által zseniálisnak tekintett Krassó Miklóst, akinek Budapesten és Londonban legendája volt. Különben magam is ismertem, még az egyetemről, az ötvenhatos idők előtt, midőn mindenki benne látta a filozófus Lukács György leginkább tehetséges tanítványát. Kabdebó más angliai magyar hősei is személyes ismerőseim közé tartoztak: egykori budapesti bölcsészhallgatók, akiket 1956 novembere-decembere

sodort az angol egyetemi városokba, akárcsak az író magát.

A 75 elbeszéléseit számtalan életrajzi, történelmi, művelődéstörténeti adalék teszi tanulságos olvasmányá, utaltam már arra, hogy az itáliai novellák akár személyes „baedekkerékként” is olvashatók, és az angliai vagy dél-amerikai elbeszéléseknek vagy éppen a régi bajai és budapesti emlékeket megőrkítő írásoknak is számtalan dokumentum-jellegű és -értékű mozzanata van. Hadd utaljak ezúttal az 1984-ből származó *Vagy csak az öccse* című elbeszélésre, amely egy New Yorkban rendezett történész-kongresszus emlékét örökíti meg, az író alkalmilag ott ismerkedett meg a bukaresti delegációt vezető Ceausescu tábornokkal, a rettegett romániai diktátor testvérével, akiről azután igen szarkasztikus képet adott, leleplezte a hatalmi pöffeszkedés mögött található emberi ürességet. (Ugyanerről az eseményről és az egykor nevezetes „tábornok-történészről” magam Kosáry Domokos anekdotái nyomán szerezhettem hasonlóképpen mulatságos, egyszersmind ijesztő képet.)

Az elbeszélések, ahogy már volt erről szó, személyesebbek (főként a bajai és budapesti környezetben játszódók), nosztalgikusak, (a dél-amerikaiak) kalandosak, (az angliai élmények feldolgozásában) olykor „szerbantalosan” ironikusak. Kabdebó Tamás prózapoétikája természetesen ennél is gazdagabb. Novellisztikájában megtalálható az anekdotikus humor (például az *Ír-lak-zi* című, amely egy komikus véget ért írországi lakodalom lefolyását beszéli el), a szatíra (az írásom elején felidézett *Kompozit Károly élete és költészete*), a Déry Tibor nevezetes *G. A. úr X-ben* című „ellen-utópiájára” emlékeztető abszurd történet (*A tökéletes város*), a romantikus előadásmód (*Nagybritánia*), de megtalálható a történelmi anekdota (*Hasszán bég levele a szultánhoz*) vagy például a Mikes Kelemen leveleit idéző, egyszersmind személyes jellegű történet (*Holdországi levelek*). Mindenképpen elmondhatjuk, hogy

a hetvenöt elbeszélés teljes képet ad Kabdebó Tamás írói érdeklődéséről, szerzteágazó tájékozódásáról és sokoldalú tapasztalatáról.

A mögöttünk maradt esztendőök magyar irodalma kétségtelenül sokat nyert azzal, hogy a nyugati világban gazdag és változatos magyar elbeszélő kultúra született: olyan művekre gondolok, mint Márai Sándor naplói, Cs. Szabó László útirajzai, Faludy György önéletrajzi művei, Határ Győző és Domahidy András regényei, Karátson Endre, Ferdinandy György, Sárközi Máttyás és nem utolsósorban Kabdebó Tamás elbeszélései. Ezek az írói művek azt a magyar irodalmat gazdagították, amelynek természetesen nem a térképre rajzolt határok, hanem az anyanyelvi kultúra, az irodalom nemzeti és európai felelősségtudata és az irodalmi folytonosságba illeszkedő szellemisége szabják meg identitását és lelki természetét. Ezekben a művekben is ott van az „élet teljessége”, tehát nem csupán az emigrációs tapasztalatokról és a nagyvilágban szerzett élményekről adnak számot, hanem a magyar történelemről is, illetve arról a mitikus kapcsolatról, amely az írókat az elhagyott, de el nem vesztett szülőhazához fűzi.

Végezetül, mintegy összefoglaló írói vallomásként, Kabdebó Tamás (egyszer már idézett) *Életút* című önéletrajzából másolok ide néhány mondatot, ezek egy Argentína magyarjai körében elhangzott március 15-i ünnepi beszédből valók: „az ember magyarsága nem függ hollététől, de származásától sem. Magyarország kétharmadát elszármaztatták az anyaországtól Trianonnal, és a csehszlovák, román és jugoszláv utódállamoknak adták. Magyarország ugyanakkor bekebelezett némi zsidó és örmény lakosságot. Magyarok azok, akik annak vallják magukat és elfogadják a történelmi Magyarország érdekeit.” Ezt az írói „ars moraliát” képviselik a 75 című kötet elbeszélései.

Leonardo Calvo: Epistemologia de paisaje